

"אין הגלויות מתכנסות אלא בזכות המשניות"

מסכת אבות

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

בְּנֵי הַיִּכָּלָא, דְּכִסְיָפִין, לְמַחְזֵי זְיוֹ דְּזַעִיר אֲנָפִין: יְהוֹן הָכָא, בְּהַאי תְּכָא,
 דְּבִיָּה מְלָכָא בְּגִדּוּפִין: אָבּוּ לְחָדָא, בְּהַאי וְעָדָא, בְּטוּ עִירִין וְכָל גְּרָפִין:
 תְּרוּ הַשְׁתָּא, בְּהַאי שְׁעָתָא, דְּבִיָּה רַעְוָא וְלִית זַעֲפִין: קָרִיבּוּ לִי, תְּחוּ חִילִי,
 דְּלִית דִּינִין דְּתַקִּיפִין: לָכֵר נְטָלִין, וְלֹא עָאֲלִין, הִנֵּי כָּלְבִין דְּחִצִּיפִין: וְהָא
 אֲזִמִּין, עֲתִיק יוֹמִין, לְמַצְחָא עָדִי יְהוֹן חֲלָפִין: רָעוּ דִּילִיה, דְּגִלִי לִיה,
 לְבָטְלָא בְּכָל קְלִיפִין: יִשְׁוִי לֹון, בְּטָקְבִידוֹן, וְיַסְפְּרוּן בְּטוּ כִּיפִין: אֲרִי
 הַשְׁתָּא, בְּמִנְחָתָא, בְּתוֹדוֹתָא דְּזַעִיר אֲנָפִין:

פרקי אבות פרק ראשון

נוהגין לומר פרקי אבות פרק אחד בכל שנת שנין פסח לעזרת זמנחה ואומרים לפני משנת כל ישראל ואחריו
 משנת רבי חנינא בן עקשיא. ויש נוהגין כך כל שנתות הקץ:

סנהדרין פרק י"א כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֶלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. שְׁנַאֲמַר וְעַמּוּךְ כָּלֶם
 צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ, גִּצְר מִטְעֵי מַעֲשֵׂה יְדֵי לְהַתְּפָאָר:

א מִשָּׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינִי וּמִסְכָּרָה לִיהוֹשֻׁעַ, וִיהוֹשֻׁעַ
 לְזֻקְנִים, וְזֻקְנִים לְנָבִיאִים, וְנָבִיאִים מִסְכָּרָה
 לְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: הָיוּ
 מְתוּנִים בְּדִין, וְהִעֲמִידוּ תַלְמִידִים הַרְבֵּה, וַעֲשׂוּ סִיג
 לְתוֹרָה. ב שָׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה מִשִּׁירֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה,
 הוּא הָיָה אוֹמֵר עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד: עַל
 הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה, וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים. ג אֲנִטִּיגְנוּם
 אִישׁ סוֹכּוֹ קִבֵּל מִשְׁמַעוֹן הַצַּדִּיק, הוּא הָיָה אוֹמֵר: אֵל
 תְּהִיוּ בְּעֲבָדִים הַמְּשַׁמְשִׁין אֶת הָרַב עַל מְנַת לְקַבֵּל פָּרֶם.
 אֲדָא הָיוּ בְּעֲבָדִים הַמְּשַׁמְשִׁין אֶת הָרַב שְׁלֹא עַל מְנַת
 לְקַבֵּל פָּרֶם, וַיְהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם. ד יוֹסִי בֶן יוֹעֶזֶר
 אִישׁ צַרְדָּה, וַיֹּסִי בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם קִבְּלוּ מֵהֶם,
 יוֹסִי בֶן יוֹעֶזֶר אִישׁ צַרְדָּה אוֹמֵר: יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וְעַד
 לְחֻבָּמַיִם, וְהָיוּ מִתְּאֵבֶק בַּעֲפֹר רַגְלֵיהֶם, וְהָיוּ שׂוֹתֵה

בְּצִמָּא אֶת דְּבָרֵיהֶם . ה' יוֹסִי בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַּיִם
אָמַר : יְהִי בֵיתְךָ פְּתוּחַ לְרוּחָהּ , וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתְךָ ,
וְאַל תִּרְבֶּה שְׂיִיחָה עִם הָאִשָּׁה , בְּאִשְׁתּוֹ אָמְרוּ , קַל
וְחֶמֶר בְּאִשָּׁת חֲבֵרוֹ . מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים : כָּל הַמְרַבֶּה
שְׂיִיחָה עִם הָאִשָּׁה , גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ , וּבּוֹטֵל מִדְּבָרֵי
תוֹרָה , וְסוֹפּוֹ יוֹרֵשׁ גִּיהֶנָּם . ו' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה וְנִתְאִי
הָאֲרֵבֶּלִי קִבְּלוּ מֵהֶם , יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה אָמַר : עֲשֵׂה
לְךָ רֵב , וּקְנֶה לְךָ חֵבֵר , וְיִהְיוּ דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף
זְכוּת . ו' נִתְאִי הָאֲרֵבֶּלִי אָמַר : הִרְחַק מִשְׁכַּן רָע , וְאַל
הִתְחַבֵּר לְרָשָׁע , וְאַל תִּתְיַאֲשׁ מִן הַפְּרָעִנוּת . ח' יְהוּדָה
בֶּן טַבַּאי וְשִׁמְעוֹן בֶּן שֵׁטַח קִבְּלוּ מֵהֶם , יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי
אָמַר : אַל תַּעַשׂ עֲצָמָךְ כְּעוֹרֵכֵי הַדִּינִין , וּכְשִׂיחֵיו בְּעָלֵי
הַדִּין עוֹמְדִים לִפְנֶיךָ , יִהְיוּ בְּעִינֶיךָ כְּרָשָׁעִים , וּכְשֹׁנְפְטָרִים
מִלִּפְנֶיךָ , יִהְיוּ בְּעִינֶיךָ כּוֹזְבִּין , כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת
הַדִּין . ט' שִׁמְעוֹן בֶּן שֵׁטַח אָמַר : הָיוּ מְרַבֶּה לַחֲקוֹר
אֶת הָעֵדִים , וְיִהְיוּ זְהִיר בְּדַבָּרֶיךָ , שְׂמָא מִתּוֹכָם יִלְמְדוּ
לְשִׁקֵּר . י' שְׂמַעְיָה וְאַבְטָלְיוֹן קִבְּלוּ מֵהֶם , שְׂמַעְיָה אָמַר :
אֲהוּב אֶת הַמְּלָאכָה , וְשִׁנְאָה אֶת הָרִבָּנוּת , וְאַל תִּתְוַדַּע
לְרָשׁוֹת . י"א אַבְטָלְיוֹן אָמַר : חֲכָמִים , הִזְהָרוּ בְּדַבָּרֵיכֶם ,
שְׂמָא תִּחְוָבוּ חוֹבַת גְּלוּת וְתִגְלוּ לְמָקוֹם מִים הָרָעִים ,
וְיִשְׁתּוּ הַתִּלְמִידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם וְיָמוּתוּ , וְנִמְצָא
שֵׁם שְׂמַיִם מִתְחַלֵּל . י"ב הִלֵּל וְשִׁמְאִי קִבְּלוּ מֵהֶם , הִלֵּל
אָמַר : הָיוּ מִתְלַמְּדֵי שֵׁל אֶהְרֹן , אוֹהֵב שְׁלוֹם , וְרוֹדֵף
שְׁלוֹם , אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת , וּמִקְרָבָן לַתּוֹרָה . י"ג הוּא

הָיָה אוֹמֵר : נִגְדַּר שְׁמָא אֲבֵד שְׁמָהּ , וְדָלָא מוֹסִיף יָסֵף ,
וְדָלָא יְלִיף קְטָלָא חֵיב , וְדָא שְׁתַּמֵּשׁ בְּתַנָּא חֲלָף . יֵד הוּא
הָיָה אוֹמֵר : אִם אֵין אָנִי לִי , מִי לִי , וְכִשְׁאַנִּי לְעֻצְמִי ,
מָה אָנִי , וְאִם לֹא עֲכָשׁוּ , אֵימָתִי . סוּ שְׁמַאי אוֹמֵר :
עֲשֵׂה תוֹרָתְךָ קִבֵּעַ , אֲמֹר מָעַט וַעֲשֵׂה הִרְבֵּה , וְהָיִי
מִקְבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסֶבֶר פָּנִים יְפוֹת . סוּ רַבִּן גַּמְלִיאֵל
הָיָה אוֹמֵר , עֲשֵׂה לָּךְ רַב , וְהִסְתַּלַּק מִן הַסֶּפֶק , וְאֵל
הַתְּרֵבָה לְעֵשֶׂר אֲמָרוֹת . יֵי שְׁמַעוֹן בֶּנוֹ אוֹמֵר : כָּל יָמֵי
גִּדְלָתִי בֵּין הַחֲכָמִים , וְלֹא מָצָאתִי לְגוֹף , טוֹב מִשְׁתִּיקָה
וְלֹא הַמְדָּרֵשׁ עֵקֶר אֶלָּא הַמַּעֲשֵׂה , וְכָל הַמְרֵבָה דְּבָרִים
מִבֵּיא חֲטָא . יֵה רַבִּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר , עַל
שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם קוֹם : עַל הַדִּין , וְעַל הָאֱמֶת ,
וְעַל הַשְּׁלוֹם , שְׁנֵאמַר : אֱמֶת וּמוֹשֶׁפֶט שְׁלוֹם
שְׁפָטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם :

מכות סוף פ"ג

רַבִּי חֲנִנְיָה בֶּן עֲקִישָׁא אוֹמֵר , רָצָה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת
יִשְׂרָאֵל , לְפִיכָךְ הִרְבֵּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת , שְׁנֵאמַר : יֵי הַפֶּן
לְמַעַן צִדְקוֹ יִגְדִּיל תּוֹרָה וַיֵּאדִיר :

פרק שני

כל ישראל וכו'

א רַבִּי אוֹמֵר : אֵיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל שְׂיָבוֹר לֹא הָאָדָם , כָּל
שֶׁהִיא תַּפְאֶרֶת לְעֲשִׂיָּהּ וְתַפְאֶרֶת לֹא מִן הָאָדָם ,
וְהָיִי זֶהִיר בְּמִצְוָה קִלְקָה כְּבַחֲמוּרָה , שְׂאִין אֶתָּה יוֹדֵעַ מִתֵּן
שֹׁכֵרֵן שֶׁל מִצְוֹת , וְהָיִי מִחֲשָׁב הַפֶּסֶד מִצְוָה כְּנִגְדַּר שֹׁכֵרָה ,
וְשֹׁכֵר עֲבָרָה כְּנִגְדַּר הַפֶּסֶדָּה . הִסְתַּכַּל בְּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים ,
וְאִין אֶתָּה בָּא לְיָדֵי עֲבָרָה , דַּע מָה לְמַעַלָּה מִמֶּךָ , עֵין רוֹאָה

וְאֵין שׁוֹמֵעַת, וְכָל מַעֲשֵׂיךָ בְּסִפְרֵי נִכְתָּבִים. בִּרְבֹּן גַּמְלִיאֵל
בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנֶּשִׂיא אָמַר: יִפֶּה תִּלְמוּד תּוֹרָה עִם
דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שִׁיגִיעַת שְׁנֵיהֶם מִשְׁכַּחַת עוֹן, וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין
עִמָּה מְלָאכָה סוּפָה בְּטִלָּה וְגוּרָרַת עוֹן, וְכָל הָעוֹסְקִים עִם
הַצְבוֹר, יִהְיוּ עוֹסְקִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם, שְׂזוּכוֹת אֲבוֹתָם
מִסִּיעָתָם וְצִדְקָתָם עוֹמְדֵת לָעַד, וְאַתֶּם, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם
שָׂכָר הַרְבֵּה בָּאֵלֹהִים עֲשִׂיתֶם. נִהְיוּ זֵהִירִין בְּרִשּׁוֹת, שֶׁאֵין
מִקָּרְבִּין לוֹ לְאָדָם, אֶלָּא לְצִדִּיק עֲצָמָן, נִרְאִין בְּאוֹהֲבֵין
בְּשַׁעַת הַנֶּאֱתָן, וְאֵין עוֹמְדִין לוֹ לְאָדָם בְּשַׁעַת דְּחִקוֹ. רַחֲמָנָא
הֵיךְ אָמַר: עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ בְּרְצוֹנֶךָ, כִּדִּי שִׁיעֲשֵׂה רְצוֹנֶךָ
בְּרְצוֹנוֹ, בְּטֵל רְצוֹנֶךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ כִּדִּי שִׁיבְטֵל רְצוֹן אֲחֵרִים
מִפְּנֵי רְצוֹנֶךָ. הֲדַר אָמַר: אַל תִּפְרוֹשׁ מִן הַצְבוֹר, וְאַל
תִּתְאַמֵּן בְּעֲצָמֶךָ עַד יוֹם מוֹתֶךָ, וְאַל תִּדְּרִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד
שֶׁתִּגִּיעַ לְמָקוֹמוֹ, וְאַל תֹּאמַר דְּבַר שְׂאִי אֶפְשָׁר לְשִׁמּוֹעַ
שְׁסוּפוֹ לְהַשְׁמִיעַ, וְאַל תֹּאמַר לְכִשְׁאֶפְנָה אֶשְׁנֶה, שְׂמָא לֹא
תִפְנֶה. הֵיא הֵיא הֵיא אָמַר: אֵין בּוֹר יִירָא חֲטָא, וְלֹא עִם הָאֶרֶץ
חֲסִיד, וְלֹא הַבֵּישָׁן לְמַד וְלֹא הַקִּפְדָן מְלַמֵּד וְלֹא כָּל הַמְרָבָה
בְּסִחוּרָה מִחֲבִים, וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים, הַשְׁתִּידֵל לְהִיּוֹת
אִישׁ. וְאַף הוּא רָאָה גִלְגֻּלֵּת אַחַת שֶׁצָּפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם,
אָמַר לָהּ: עַל דְּאַטְפֵּת אֶטְפוּךָ, וְסוּף מְטִיפִיךָ יְטוּפוֹן.
וְהוּא הֵיא אָמַר: מְרָבָה בְּשׂוֹר מְרָבָה רְמָה, מְרָבָה נִכְסִים
מְרָבָה דְּאָנָה, מְרָבָה נָשִׁים מְרָבָה בְּשָׁפִים, מְרָבָה שְׂפָחוֹת
מְרָבָה זָמָה, מְרָבָה עֲבָדִים מְרָבָה גִּזְלָה. מְרָבָה תּוֹרָה מְרָבָה
חַיִּים, מְרָבָה יְשִׁיבָה מְרָבָה חֲכָמָה, מְרָבָה עֲצָה מְרָבָה

תְּבוּנָה, מְרֻבָּה צְדָקָה מְרֻבָּה שְׁלוֹם. קָנָה שֵׁם טוֹב קָנָה
 לְעַצְמוֹ, קָנָה לוֹ דְּבָרֵי תוֹרָה קָנָה לוֹ חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.
 הַרְבֵּן יוֹחֲנָן בֶּן זַכַּאי קָבַל מִהֵלֵל וּמִשְׁמַאי, הוּא הָיָה אוֹמֵר:
 אִם לְמִדַּת תוֹרָה הִרְבֵּה, אֵל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ, כִּי
 לְכַךְ נִוצְרָתָ. ט חֲמִשָּׁה תִּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבֵּן יוֹחֲנָן בֶּן
 זַכַּאי, וְאֵלֶּיּוֹ הָיוּ: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקָנוֹס, וְרַבִּי יְהוֹשֻעַ בֶּן
 חֲנִנְיָא וְרַבִּי יוֹסִי הַכֹּהֵן, וְרַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר
 בֶּן עֶרְדִּי. הוּא הָיָה מוֹנֶה שְׁבָחָם, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן
 הוֹרְקָנוֹס בּוֹר סוּד שְׂאִינוֹ מְאִבֵּד טָפָה, רַבִּי יְהוֹשֻעַ בֶּן
 חֲנִנְיָא אֲשֶׁרֵי יוֹלְדָתוֹ, רַבִּי יוֹסִי הַכֹּהֵן חֲסִיד, רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן
 נְתַנְאֵל יֵרָא חֲטָא וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֶרְדִּי כִּמְעֵין הַמִּתְגַּבֵּר.
 הוּא הָיָה אוֹמֵר: אִם יִהְיוּ כָּל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֶף מֵאֻזְנִים,
 וְאֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקָנוֹס בְּכֶף שְׁנִיָּה, מִכְרִיעַ אֶת כָּלָם. אָבָא
 שְׂאֵל אוֹמֵר מִשְׁמוֹ, אִם יִהְיוּ כָּל חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֶף
 מֵאֻזְנִים וְאֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקָנוֹס אֵף עִמָּהֶם, וְאֱלִיעֶזֶר בֶּן עֶרְדִּי
 בְּכֶף שְׁנִיָּה, מִכְרִיעַ אֶת כָּלָם. יֹאמַר לָהֶם: צֵאוּ וּרְאוּ אִיזוֹ
 הִיא הַדֶּרֶךְ טוֹבָה שְׂיִדְבַק בָּהּ הָאָדָם, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר:
 עֵין טוֹבָה. רַבִּי יְהוֹשֻעַ אוֹמֵר: חֵבֶר טוֹב, רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר:
 שָׁכֵן טוֹב. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: הָרֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד. רַבִּי
 אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לֵב טוֹב. אָמַר לָהֶם: רֹאֶה אֲנִי אֶת דְּבָרֵי
 אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֶרְדִּי מִדְּבָרֵיכֶם, שֶׁבְּכָלֵל דְּבָרָיו דְּבָרֵיכֶם.
 אָמַר לָהֶם: צֵאוּ וּרְאוּ אִיזוֹ הִיא הַדֶּרֶךְ רְעָה שִׁיתְרַחֵק מִמֶּנָּה
 הָאָדָם, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עֵין רְעָה. רַבִּי יְהוֹשֻעַ אוֹמֵר:
 חֵבֶר רָע. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: שָׁכֵן רָע. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר:
 הַלּוֹה וְאִינוֹ מְשַׁלֵּם, אֶחָד הַלּוֹה מִן הָאָדָם כְּלוּלָה מִן

המקום, שנאמר לזה רשע ולא ישלם, וצדיק חונן ונותן.
 רבי אלעזר אומר: לב רע. אמר להם: רואה אני את
 דברי אלעזר בן ערך מדבריהם, שבכלל דבריו דבריהם.
 הם אמרו שלשה דברים, רבי אלעזר אומר: יהי
 כבוד חברך חביב עליך כשלך, ואל תהי גוף לבעוס.
 ושוב יום אחד לפני מיתתו. והיו מתחמם בנגד
 אורן של חכמים, והיו זהיר בגחלתו שלא תבזה
 שנשיבתו נשיבת שועל, ועקיצתו עקיצת עקרב,
 ולחישתו לחישת שרף, וכל דבריהם בגחלי אש. יא רבי
 יהושע אומר: עין הרע, ויצר הרע, ושנאת הבריות,
 מוציאים את האדם מן העולם. יא רבי יוסי אומר: יהי
 ממון חברך חביב עליך כשלך. והתקן עצמך ללמוד
 תורה, שאינה ירשה לך, וכל מעשיך יהיו לשם שמים.
 יא רבי שמעון אומר: הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה,
 ובשאתה מתפלל, אל תעש תפלתך קבע, אלא רחמים
 ותחנונים לפני המקום, שנאמר: כי חנון ורחום הוא.
 ארך אפים ורב חסד, ונחם על הרעה, ואל תהי רשע
 בפני עצמך. יא רבי אלעזר אומר: הוי שקוד ללמוד
 תורה, ודע מה שתישיב לאפיקורוס. ודע לפני מי אתה
 עמל, ומי הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך.
 יא רבי טרפון אומר: היום קצר, והמלאכה מרבה,
 והפועלים עצלים, והשכר הרבה, ובעל הבית דוחק.
 יא הוא היה אומר: לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה
 בן חורין להבטל ממנה, אם למדת תורה הרבה, נוהגין

לך שִׁכְרָה רַבָּה, וְנֶאֱמָן הוּא בָּעַל מְלֹאכְתָּהּ שְׂשֻׁעִים
 לך שִׁכְרָה פְּעֻלָּתָהּ, וְדַע שְׂמִתָּן שִׁכְרָן עַל צְדִיקִים
 לְעֵתִיד לָבוֹא: רַבִּי חֲנִינְיָה וְכו'.

פרק שלישי

כל ישראל וכו'

א עֲקֹבִיָּא בֶן מַהֲלֵלָא אָמַר: הִסְתַּבֵּל בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים,
 וְאִין אַתָּה בָּא לְיַדִּי עֵבֶרָה, דַּע מַאֲיָן בָּאתִי, וּלְאֵן
 אַתָּה הוֹלֵךְ, וּלְפָנַי מִי אַתָּה עֹתִיד לְהֵן דִּין וְחֵשְׁבוֹן. מַאֲיָן
 בָּאתִי: מִטָּפָה סְרוּחָה, וּלְאֵן אַתָּה הוֹלֵךְ: לְמָקוֹם עֲפָר רָמָה
 וְתוֹלְעָה, וּלְפָנַי מִי אַתָּה עֹתִיד לְהֵן דִּין וְחֵשְׁבוֹן: לְפָנַי מִלְּךְ
 מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּדוּשׁ, בָּרוּךְ הוּא. בִּרְבִּי חֲנִינְיָא סֵגֵן
 הַבְּהֵמִים אָמַר: הָיִי מִתְפַּלֵּל בְּשִׁלּוּמָה עַל מַלְכוּת,
 שְׂאֵל מְלָא מוֹרָאָה, אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוּ. רַבִּי
 חֲנִינְיָא בֶן הֶרְדִּיּוֹן אָמַר: שְׁנַיִם שְׂשֻׁעִשְׁבִּין וְאִין בִּיגִיָּהֶם
 דְּבִרֵּי תוֹרָה, הִירִי זֶה מוֹשֵׁב לְצִידִים, שְׁנַאֲמַר: וּבְמוֹשֵׁב
 לְצִידִים לֹא יֵשֵׁב. אֲבָל שְׁנַיִם שְׂשֻׁעִשְׁבִּין וְיֵשׁ בִּיגִיָּהֶם דְּבִרֵּי
 תוֹרָה, שְׂכִינָה שְׂרִידָה בִּיגִיָּהֶם, שְׁנַאֲמַר: אִזְּנֵהוּ וְנִדְּבָרוּ יִרְאִי
 יֵי אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וַיִּקְשֹׁב יֵי וַיִּשְׁמַע, וַיִּכְתֹּב סֵפֶר זִכְרוֹן
 לְפָנָיו, לִירְאֵי יֵי וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ. אִין לִי אֲדָא שְׁנַיִם, מִנִּין
 אֶפִּילוּ אֶחָד, שְׂשֻׁעִשְׁבִּין וְעוֹסֵק בְּתוֹרָה שְׂהַקְדוּשׁ בָּרוּךְ הוּא
 קוֹבֵעַ לוֹ שִׁכְרָה, שְׁנַאֲמַר: יֵשֵׁב בְּדָר וַיִּדַּם כִּי נָטַל עָלָיו.
 ג רַבִּי שְׁמַעוֹן אָמַר: שְׂלִשָּׁה שְׂאֲבָדוּ עַל שְׁלָחָן אֶחָד,
 וְלֹא אָמְרוּ עָלָיו דְּבִרֵּי תוֹרָה, בְּאֵלּוּ אָבְדוּ מִזְבְּחֵי מִתִּים,
 שְׁנַאֲמַר: כִּי כָל שְׁלָחָנוֹת מְלָאוּ קִיָּא צוּאָה בְּלִי מָקוֹם.
 אֲבָל שְׂלִשָּׁה שְׂאֲבָדוּ עַל שְׁלָחָן אֶחָד וְאָמְרוּ עָלָיו דְּבִרֵּי

תורה

תורה, כאלו אכלו מִשְׁלַחֲנוּ שֶׁל מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּדְבֹּר
 אֵלַי, זֶה הַשְּׁלָחַן אֲשֶׁר לִפְנֵי יי. וְרַבִּי חֲנִינְיָא בֶּן חַבִּינְאִי
 אוֹמֵר: הִנְעוֹר בְּדִילָה, וְהַמְהִלָּה בְּהֶרֶךְ יְחִידִי, וּמִפְּנֵה
 לְבוֹ לְבַטָּלָה, הֵרִי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ. וְרַבִּי נְחוֹנִיָּא בֶּן
 הַקָּנָה אוֹמֵר: כָּל הַמִּקְבֵּל עָלָיו עוֹל תּוֹרָה, מַעֲבִירִין
 מִמֶּנּוּ עוֹל מַלְכוּת וְעוֹל הֶרֶךְ אֶרֶץ, וְכָל הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עוֹל
 תּוֹרָה, נוֹתֵנִין עָלָיו עוֹל מַלְכוּת וְעוֹל הֶרֶךְ אֶרֶץ. וְרַבִּי
 חֲלַפְתָּא בֶּן דּוֹסָא אִישׁ כֹּפֵר חֲנִינְיָא אוֹמֵר: עֲשֶׂה
 שְׁשׁ־שְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, שְׂכִינָה שְׂרוּיָה בִּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר:
 אֱלֹהִים נֹצֵב בְּעֶדֶת אֵל. וּמִנֵּין אֶפִּילוֹ חַמְשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר:
 וַאֲנִידָתוֹ עַל אֶרֶץ יִסְדָּהּ. וּמִנֵּין אֶפִּילוֹ שְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר:
 בִּקְרַב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט. וּמִנֵּין אֶפִּילוֹ שְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: אִזּוֹ
 נִדְּבָרוּ יִרְאִי יי אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וַיִּקְשֹׁב יי וַיִּשְׁמַע. וּמִנֵּין
 אֶפִּילוֹ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֹזְכִיר אֶת שְׁמִי,
 אֲבֵא אֶלָּיָה וּבִרְכֵּהָ. וְרַבִּי אֶלְעָזָר אִישׁ בִּרְתוּתָא אוֹמֵר:
 חֵן לוֹ מִשְׁלוֹ, שְׂאֵתָה וְשִׁלָּךְ שְׁלוֹ. וְכֵן בְּדוֹד, הוּא אוֹמֵר:
 כִּי מִמֶּךָ הִכַּל וּמִיָּדְךָ נִתְּנוּ לָךְ. רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר: הַמְהִלָּה
 בְּהֶרֶךְ וְשׁוֹנָה, וּמִפְּסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ וְאוֹמֵר: מַה נָּאֵה אֵיכָן זֶה
 מַה נָּאֵה נִיר זֶה, מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כָּאֵלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ.
 חֲרַבִּי רוֹסְתָאִי בְּרַבִּי יִנְאִי מִשּׁוֹסֵר בִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל הַשּׁוֹכֵחַ
 דְּבָר אֶחָד מִמִּשְׁנָתוֹ, מַעֲלָה עָלָיו הַכְּתוּב כָּאֵלּוּ מִתְחַיֵּב
 בְּנִפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: רַק הַשְּׁמֶר לָךְ וְשָׁמֹר נִפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן
 תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ, יְכוּל אֶפִּילוֹ תִּקְפָּה
 עָלָיו מִשְׁנָתוֹ, תִּלְמוּד לֹא מֵר וּפֶן יִסּוּרוּ מִלְּבָבְךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ.

הא

תו"א (א) יחזקאל מא כב: (ב) פי' הצבור נושא בשבילו את חובות המדינה: (ג) תהלים פב א: (ד) עמוס ט ו: (ה)
 תהלים פב א: (ו) מלאכי ג טז: (ז) שמות כ כא: (ח) דה"א כט יד: (ט) דברים ד ט:

הָאֵל אֵינוֹ מֵת־חַיִּב בְּגִפְשׁוֹ, עַד שֶׁיָּשֵׁב וַיִּסְרֵם מִלְּבוֹ. טַרְבִּי
 חֲנִינָא בֶן דְּוֹסָא אוֹמַר: כֹּל שִׁירָאת חֲטָאוֹ קוֹדֶמֶת
 לְחֻכָּמָתוֹ, חֻכָּמָתוֹ מֵתִקְיָמָת. וְכֹל שִׁחְכָּמָתוֹ קוֹדֶמֶת
 לִירֵאת חֲטָאוֹ, אֵין חֻכָּמָתוֹ מֵתִקְיָמָת. יְהוֹא הִיָּה אוֹמַר:
 כֹּל שִׁמְעֵשׂוֹ מִרְבִּין מִחֻכָּמָתוֹ, חֻכָּמָתוֹ מֵתִקְיָמָת. וְכֹל
 שִׁחְכָּמָתוֹ מִרְבָּה מִמְעֵשׂוֹ, אֵין חֻכָּמָתוֹ מֵתִקְיָמָת.
 הוּא הִיָּה אוֹמַר: כֹּל, שְׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימָּנוּ, רוּחַ
 הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימָּנוּ. וְכֹל שֶׁאֵין רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה
 הֵימָּנוּ, אֵין רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימָּנוּ. רַבִּי דְּוֹסָא בֶן
 הֶרְבֵּינַס אוֹמַר: שְׁנָה שֶׁל שְׁחָרִית, וַיֵּין שֶׁל צִהְרִים, וְשִׁיתַת
 הַיֵּלָדִים, וַיִּשְׁיבַת בֵּיתִי כְּנִסְיוֹת שֶׁל עַמִּי הָאָרֶץ, מוֹצִיאֵן
 אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם. יֵאֲרָבִי אֶלְעָזָר הַמוֹדְעִי אוֹמַר:
 הַמְּחַלֵּל אֶת הַקִּדְּשִׁים, וְהַמְּבֹזֶה אֶת הַמוֹעֲדוֹת, וְהַמְּלַבֵּן
 פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרָבִים, וְהַמְּפַר בְּרִיתוֹ שֶׁל אֲבִרָהֶם אָבִינוּ,
 וְהַמְּגַלֵּה פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא בִּהְלָכָה, אֵף עַל פִּי שִׁישׁ
 בִּידוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא.
 יְד רַבִּי יִשְׁמַעֵאל אוֹמַר: הָיוּ קָל לְרֹאשׁ, וְנוֹחַ לַתְּשׁוּבָה,
 וְהָיוּ מְקַבְּלִים אֶת כָּל הָאָדָם בְּשִׂמְחָה. יְד רַבִּי עֲקִיבָא
 אוֹמַר: שְׂחוּק וְקִלּוֹת רֹאשׁ, מְרַגְּלִין אֶת הָאָדָם לְעֶרְוָה,
 מִסֵּרַת סִיג לַתּוֹרָה, מַעֲשֵׂרוֹת סִיג לְעֵשֶׂר, נִדְרִים סִיג
 לְפִרְיָשׁוֹת, סִיג לְחֻכָּמָה שְׁתִּיקָה. יְד הוּא הִיָּה אוֹמַר:
 חֲבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצִלָּם, חֲבִיב יִתְרָה נוֹדַעַת לוֹ,
 שֶׁנִּבְרָא בְּצִלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בְּצִלָּם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת
 הָאָדָם. חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּבְרְאוּ בְּנִים לַמָּקוֹם, חֲבִיבָה

יִתְרָה

יתרה נודעת להם, שנקראו בנים למקום, שנאמר:
 בנים אתם ליי אלהיכם. חביבין ישראל שנתן להם
 כלי חמדה, חבה יתרה נודעת להם, שנתן להם כלי
 חמדה, שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם, תורתִי אל
 תעזבו. מכל צפוי, והרשות נתונה, ובטוב העולם
 נדון, והכל לפי רוב המעשה. מן הוא היה אומר: הכל
 נתון בערבון, ומצודה פרוסה על כל החיים, החנות
 פתוחה, והחנוני מקיף, והפנקס פתוח, והיר כותבת,
 וכל הרוצה ללוות יבא וילווה, והנבאין מחזירין תדיר
 בכל יום, ונפרעין מן האדם, מדעתו ושללא מדעתו, ויש
 להם על מה שישמחו, והדין דין אמת, והכל מתקן
 לסעודה. יי רבי אלעזר בן עזריה אומר: אם אין תורה
 אין דרך ארץ, אם אין דרך ארץ אין תורה, אם אין חכמה
 אין יראה, אם אין יראה אין חכמה, אם אין דעת
 אין בינה, אם אין בינה אין דעת, אם אין קמח אין
 תורה, אם אין תורה אין קמח. הוא היה אומר: כל
 שחכמתו מרבה ממעשיו, למה הוא דומה: לאילן שענפיו
 מרבין ושרשיו מועטין, והרויח באה ועוקרתו והופכתו
 על פניו, שנאמר: והיה בערער בערבה, ולא יראה כי
 יבא טוב, ושכן חררים במדבר, ארץ מלחה ולא תשב.
 אבל, כל שמעשיו מרבין מחכמתו, למה הוא דומה:
 לאילן, שענפיו מועטין ושרשיו מרבין, שאפילו כל
 הרוחות שבעולם באות ונושבות בו, אין מזיזין אותו
 ממקומו, שנאמר: והיה בעץ שתול על מים, ועל יובל

ישלח

יַעֲלֹחַ שְׂרָשָׁיו, וְלֹא יֵרָאֶה כִּי יבֹא חֹם, וְהָיָה עָלָיו רַעֲנוֹן.
וּבְשֵׁנִת בְּצִרְתָּ לֹא יִדָּאג, וְלֹא יִמִּישׁ מַעֲשֹׂת פָּרִי. יֵחֲרִבִּי
אֱלִיעֶזֶר (בן) חֲסֵמָא אוֹמֵר, קִנְיִן, וּפְתִיחֵי נְדָה, הֵן הֵן גּוֹפִי
הַלְכוֹת, תְּקוּפוֹת, וְגַמְטְרִיאוֹת, פְּרַפְרָאוֹת לַחֲכָמָה.

רבי חנניה וכו'

פרק רביעי

כל ישראל וכו'

א בֶּן זֹמָא אוֹמֵר: אֵיזְהוּ חָכָם הַלּוֹמֵד מְכָל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר:
מְכָל מַלְמְדֵי הַשֶּׁכֶלֶתִי, כִּי עֲדוּתֶיךָ שִׁיתָה לִּי. אֵיזְהוּ
גִבּוֹר, הַכּוֹבֵשׁ אֶת יֵצְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: טוֹב אֶרֶךְ אַפִּים מִגִּבּוֹר,
וּמוֹשֵׁל בְּרוּחוֹ, מַלְכֵד עִיר. אֵיזְהוּ עָשִׂיר הַשְּׂמִימָה בְּחֶלְקוֹ,
שֶׁנֶּאֱמַר: יִגִּיעַ כַּפִּיָּךְ כִּי תֹאכַל, אֲשֶׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ, אֲשֶׁרֶיךָ
בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְטוֹב לָךְ לְעוֹלָם הַבָּא. אֵיזְהוּ מְכַבֵּד, הַמְכַבֵּד
אֶת הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מְכַבְּדֵי אֲבֹתָ וּבְיָ יִקְלוּ, בֶּן
עֲזַאי אוֹמֵר: הֵיךְ רֵץ לְמִצְוָה קְלָה, וּבוֹרֵחַ מִן הָעֲבָרָה,
שֶׁמִּצְוָה, גּוֹרֶרֶת מִצְוָה, וְעֹבְרָה גּוֹרֶרֶת עֲבָרָה,
שֶׁשֹּׁכֵר מִצְוָה מִצְוָה, וְשֹׁכֵר עֲבָרָה עֲבָרָה. ג הוּא הָיָה
אוֹמֵר: אֵל תְּהִי בּוֹ לְכָל אָדָם וְאֵל תְּהִי מִפְּלִיג לְכָל דָּבָר,
שֶׁאִין לָךְ אָדָם שֶׁאִין לוֹ שְׂעָה, וְאִין לָךְ דָּבָר שֶׁאִין לוֹ מְקוֹם.
ד רַבִּי לְוִיטָס אִישׁ יִבְנֶה אוֹמֵר: מְאֹד מְאֹד הָיָה שֹׁפֵל רוּחַ,
שֶׁתְּקוּת אֲנוּשׁ רָמָה. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוּקָה אוֹמֵר: כָּל
הַמְּחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בִּפְתָר, נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ בְּגָלוּי, אֶחָד שׁוֹגֵג
וְאֶחָד מֵוִיד בְּחֶלְוֵי הַנֶּשֶׁם. ה רַבִּי יִשְׁמַעֵאל בַּר רַבִּי יוֹסִי
אוֹמֵר: הַלּוֹמֵד תּוֹרָה עַל מְנַת לְלַמֵּד, מִסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לְלַמּוֹד
וּלְלַמֵּד, וְהַלּוֹמֵד עַל מְנַת לַעֲשׂוֹת, מִסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לְלַמּוֹד

וללמד

וְלִלְמֹד לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת. רַבִּי צְדוֹק אָמַר: אֵל תִּפְרוֹשׁ
 מִן הַצָּבוֹר, וְאֵל תַּעֲשֶׂה עֲצָמָהּ בְּעוֹלָמֵי הַדִּינִין, וְאֵל תַּעֲשֶׂה
 עֲטָרָה לְהַתְגַּדֵּל בָּהּ, וְלֹא קָרְדוֹם לְחִתְּךָ בָּהּ, וְכִךְ הָיָה הַגֵּד
 אָמַר: וְלֹא שְׁתַּכְּמוֹשׁ בְּתַגָּא חֲלָף, הָאֵל לְמִדָּת, כֹּל הַנִּתְּנָה
 מִדְּבָרֵי תוֹרָה, נוֹטֵל חַיּוֹ מִן הָעוֹלָם. וְרַבִּי יוֹסִי אָמַר:
 כָּל הַמְּכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, נוֹפֵא מְכַבֵּד עַל הַבְּרִיּוֹת, וְכָל
 הַמְּחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה נוֹפֵא מְחַלֵּל עַל הַבְּרִיּוֹת. וְרַבִּי
 יִשְׁמָעֵאל בֶּנִּי אָמַר: הַחֲשֹׁךְ עֲצָמוֹ מִן הַדִּין, פּוֹרֵק מִמֶּנִּי
 אֵיבָה וְנִגְזֵל וְשִׁבְעֵת שָׂאָה וְהַגֵּם לָבוֹ בְּהוֹרָאָה: שׁוֹמֵה רִשְׁעִי
 וְגַם רֹחַ. חֵדוּא הָיָה אָמַר: אֵל תְּהִי דָן יְחִידִי, שְׂאֵין דָּן
 יְחִידִי, אֶלָּא אֶחָד, וְאֵל תֵּאמַר קִבְּלוּ דַעְתִּי, שְׁהֵן רִשְׁאִין וְלֹא
 אֶתָּה. ס רַבִּי יוֹנָתָן אָמַר: כָּל הַמְּקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה מַעֲנִי,
 סוֹפּוֹ לְקִיּוּמָהּ מַעֲשֶׂה, וְכָל הַמְּבַטֵּל אֶת הַתּוֹרָה מַעֲשֶׂה,
 סוֹפּוֹ לְבִטּוּלָהּ מַעֲנִי. י רַבִּי מֵאִיר אָמַר: הֵיךְ מְסַעֵט בְּעַסְקָה
 נַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, וְהֵיךְ שֹׁפֵל רוּחַ בְּפָנָיו כָּל אָדָם, וְאִם בְּטָלָתָהּ
 מִן הַתּוֹרָה, יֵשׁ לָךְ בְּטָלִים הַרְבֵּה בְּנִגְדָהּ, וְאִם עֲמִלָתָהּ
 בַּתּוֹרָה הַרְבֵּה, יֵשׁ שָׂכָר הַרְבֵּה לְתֵן לָךְ. יא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן
 יַעֲקֹב אָמַר: הָעֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ פָּרָקֶלִיט אֶחָד,
 וְהָעוֹבֵר עַבְרָה אַחַת, קוֹנֶה לוֹ קַטְנוֹר אֶחָד, תְּשׁוּבָה
 וּמַעֲשִׂים טוֹבִים כְּתוּבִים בְּפָנֵי הַפְּרָעוֹת. רַבִּי יוֹחָנָן
 הַסַּנְדֵּלָר אָמַר: כָּל כְּנִסְיָה שֶׁהִיא לְשֵׁם שְׁמַיִם סוֹפָה
 לְהַתְקִים, וְשֶׁאִינָהּ לְשֵׁם שְׁמַיִם אֵין סוֹפָה לְהַתְקִים. יב רַבִּי
 אֱלִיעֶזֶר בֶּן שְׁמוּעַ אָמַר: יְהִי כְבוֹד תִּלְמִידָהּ חָבִיב עָלֶיךָ
 בְּשִׁקָּהּ, וְכְבוֹד חֲבִירָהּ כְּמוֹרָא רַבָּה, וּמוֹרָא רַבָּה כְּמוֹרָא
 שְׁמַיִם. יג רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: הֵיךְ זְהִיר בְּתִלְמוּד, שֶׁשְׁנֵי

תלמוד עולה ודון. רבי שמעון אומר: שלשה כותרים הן
 כתר תורה, וכתר כהנה, וכתר מלכות, וכתר שם טוב
 עולה על גביהן. יי רבי נהוראי אומר: הוי גולה למקום
 תורה, ואל תאמר שהיא תבוא אחריה, שחבריה יקמויה
 בידה, ואל בינתה אל תשען. טו רבי ינאי אומר: אין בידינו
 לא משלות הרשעים, ואף לא מיסורי הצדיקים. רבי
 מתאי בן חרש אומר: הוי מקדים בשלום כל אדם,
 והוי זגב לאריות, ואל תהי ראש לשעלים. טז רבי יעקב
 אומר: העולם הזה דומה לפרוזדור, בפני העולם הבא,
 התיקן עצמו בפרוזדור כדי שתבנים לטרקלין. יז הוא
 הזה אומר: יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים
 בעולם הזה, מכל חיי העולם הבא, ויפה שעה אחת
 של קורת רוח בעולם הבא, מכל חיי העולם הזה.
 יח רבי שמעון בן אבא אומר: אל תרצה את חברך
 בשעת בעסו, ואל תנחמהו בשעה שמתו מטל לפניו,
 ואל תשאל לו בשעת נדרו, ואל תשתדל לראותו
 בשעת קלקלתו. יט שמואל הקטן אומר: בגפר איבה
 אל תשכח, ובבשלו אל יגד לבך, פן יראה יי ורע
 בעיניו, והשיב מעליו אפו. כ אלישע בן אבויה אומר:
 הלומד ילד למה הוא דומה: לדיו בתובה על ניר חרש,
 והלומד זקן למה הוא דומה: לדיו בתובה על ניר מחוק.
 רבי יוסי בר יהודה איש כפר הבבלי אומר: הלומד*
 מן הקטנים, למה הוא דומה: לאוכל ענבים קהות,
 ושותה יין מגתו, והלומד מן הזקנים, למה הוא דומה:

לאיכל

* צ"ל הלומד תורה.

תו"א א) משלי כד יז יח:

לְאוֹכֵל עֲנָבִים בְּשׁוּלוֹת, וְשׁוֹתָה יַיִן יִשָּׁן. רַבִּי מֵאִיר
 אוֹמֵר: אֵל תִּסְתַּבֵּל בְּקִנְקֵן, אֶדָּא בְּמָה שְׂיֵשׁ בּוֹ, יִשְׁקִנְקֵן
 חֹדֶשׁ מָלֵא יִשָּׁן, וַיִּשָּׁן, שְׂאֵפִירוֹ חֹדֶשׁ אֵין בּוֹ. כִּי רַבִּי אֶלְעָזָר
 הַבְּקָר אוֹמֵר: הַקִּנְיָה וְהַתְּאֵוָה וְהַכְּבוֹד, מוֹצִיאִין אֶת
 הָאָדָם מִן הָעוֹלָם. כִּי הוּא הָיָה אוֹמֵר: תִּדְוָדִים לָמוּת,
 וְהַמָּתִים לַחַיִּים (נ"א לְהַחַיִּים), וְהַחַיִּים לָדוֹן, לִידַע, וּלְהוֹדִיעַ,
 וּלְהוֹדִיעַ, שֶׁהוּא אֵל, הוּא תוֹצֵר, הוּא הַבוֹרָא, הוּא
 הַמִּבְּיֵן, הוּא הַדִּין, הוּא הָעֵד, הוּא בֶּעַל דִּין, הוּא עֲתִיד
 לָדוֹן. בָּרוּךְ הוּא, שְׂאֵין לְפָנָיו, לֹא עוֹלָה, וְלֹא
 שְׂבָחָה, וְלֹא מִשְׁוֹא פָּנִים, וְלֹא מִקַּח שָׁחַד, וְדַע
 שֶׁהַכֹּל, לְפִי הַחֲשָׁבוֹן, וְאֵל יִבְטִיחֶךָ יִצְרָךְ, שֶׁהַשְּׂאוֹר
 בֵּית מָנוֹס לָךְ, שֶׁעַל כָּרְחֶךָ אֶתָּה נּוֹצֵר, וְעַל כָּרְחֶךָ אֶתָּה
 נּוֹלָד, וְעַל כָּרְחֶךָ אֶתָּה חַי, וְעַל כָּרְחֶךָ אֶתָּה מֵת, וְעַל
 כָּרְחֶךָ אֶתָּה עֲתִיד לָתֵן דִּין וְחֲשָׁבוֹן לְפָנָיו מֶלֶךְ, מִלְּכֵי
 הַמַּלְכִּים, הַקְּדוֹשׁ, בָּרוּךְ הוּא: רַבִּי חֲנַנְיָה וְכו'.

פרק חמישי

כל ישראל וכו'

א בַּעֲשָׂרָה מֵאֲמֵרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם, וּמָה תִּלְמוּד לֹאֵמַר,
 וְהָלֹא בְּמֵאֵמֶר אֶחָד יָכוֹל לְהַבְרָאוֹת, אֶלֹא
 לְהַפְרַע מִן הָרָשָׁעִים שְׂמֵאבְדִּין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא
 בַּעֲשָׂרָה מֵאֲמֵרוֹת, וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים שְׂמִימִין
 אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מֵאֲמֵרוֹת. בַּעֲשָׂרָה דּוֹרוֹת
 מֵאָדָם וְעַד נֹחַ, לְהוֹדִיעַ כְּמָה אֶרֶךְ אַפִּים לְפָנָיו, שֶׁכָּל
 הַדּוֹרוֹת הָיוּ מִכְּעִיסִין וּבָאִין, עַד שֶׁהִבִּיא עֲלֵיהֶם אֶת מֵי
 הַמַּבּוּל. בַּעֲשָׂרָה דּוֹרוֹת מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם, לְהוֹדִיעַ כְּמָה

אָרְךָ אִפְּיָם לְפָנָיו, שְׁכָל הַדּוּרוֹת הָיוּ מִכְּעִיסִין וּבָאִין, עַד
שָׁבָא אֲבָרָהָם אָבִינוּ וְקִבֵּל שְׂכָר כָּלָם. ג' עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת
נִתְּנָסָה אֲבָרָהָם אָבִינוּ וְעָמַד בְּכָלָם, לְהוֹדִיעַ כְּמָה חֲבָתוֹ
שֶׁל אֲבָרָהָם אָבִינוּ. ד' עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לְאֲבוֹתֵינוּ
בְּמִצְרַיִם, וְעֲשָׂרָה עַל הַיָּם, עָשָׂר מִכּוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים, בְּמִצְרַיִם, וְעָשָׂר עַל הַיָּם.
עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
בְּמִדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּנָּסוּ אֹתִי זֶה עָשָׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ
בְּקוֹלִי. ה' עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לְאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:
לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מִרִּיחַ בֶּשֶׂר הַקָּדוֹשׁ, וְלֹא הִסְרִיחַ בֶּשֶׂר
הַקָּדוֹשׁ מֵעוֹלָם, וְלֹא נִרְאָה זָבוּב בְּבֵית הַמִּטְבָּחִים, וְלֹא
אִירַע קָרִי לְכַהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפָּרִים, וְלֹא כָּבוּ הַנְּשָׁמִים
אִשׁ שֶׁל עֵצֵי הַמַּעֲרֵכָה, וְלֹא נִצְחָה הָרוּחַ אֶת עַמּוּד
הָעֶשֶׂן, וְלֹא נִמְצָא פֶסֶל בְּעֹמֶר, וּבְנִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם
הַפָּנִים, עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רוּחִים, וְלֹא הִזִּיק
נָחֹשׁ וְעַקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם, וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ
צֵר לִי הַמָּקוֹם שְׂאֵלִין בִּירוּשָׁלַיִם. ו' עֲשָׂרָה דְּבָרִים
נִבְרָאוּ בְּעֶרְבַּ שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמִינִיטוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: פִּי הָאָרֶץ,
פִּי הַבָּאָר, פִּי הָאֶתוֹן, הַקֶּשֶׁת, וְהַמֶּן, וְהַמָּטָה, וְהַשְּׁמִיר,
הַכֶּתֶב, וְהַמִּכְתָּב, וְהַלֶּחֶת. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים אֵף קָבְרוּ שֶׁל
מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וְאֵילֹ שֶׁל אֲבָרָהָם אָבִינוּ, וַיֵּשׁ אוֹמְרִים אֵף
הַמִּזְבֵּיחַ, וְאֵף צִבְתַּת בְּצִבְתַּת עֲשׂוּיָה. ז' שִׁבְעָה דְּבָרִים
בְּגִלָּם וְשִׁבְעָה בְּחֻבָּם, חָכָם: אֵינוּ מִדְּבָר לְפָנֵינוּ מִי שֶׁגָּדוֹל
מִמֶּנּוּ בְּחֻבָּמָה וּבְחֻמָּן, וְאֵינוּ נִכְנָס לְתוֹךְ דְּבָרֵי חֲבֵרוֹ.

וְאֵינוּ

וַאִינוּ נִבְהֵל לְהָשִׁיב, שׁוֹאֵל כְּעֵנִין וּמַשִּׁיב כְּהִלָּקָה,
וְאוֹמֵר עַל רֹאשׁוֹן רֹאשׁוֹן וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן, וְעַל מֶה
שֶׁלֹּא שָׁמַע אוֹמֵר לֹא שָׁמַעְתִּי, וּמִוֹדָה עַל הָאֲמִתּוֹ,
וְחִלּוּפִיהֶן בְּגִלָּם. ה' שִׁבְעָה מִיָּנִי פְרָעֲנִיּוֹת בָּאִין לְעוֹלָם,
עַל שִׁבְעָה גּוֹפִי עֲבָרָה: מִקְצָתָן מַעֲשָׂרִין וּמִקְצָתָן אֵינָן
מַעֲשָׂרִין, רָעַב שֶׁל מְהוּמָה בָּא, מִקְצָתָן רְעֵבִים
וּמִקְצָתָן שְׂבִיעִים. גָּמְרוּ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹר, רָעַב שֶׁל
בִּצְרָתָא בָּא. וְשֶׁלֹּא לַטּוֹר אֶת הַחֲלָה, רָעַב שֶׁל כְּלָיָה
בָּא. הֵבֵר בָּא לְעוֹלָם: עַל מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּהוֹרָה
שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין, וְעַל פְּרוֹת שְׂבִיעִית. חֲרַב בָּאָה
לְעוֹלָם, עַל עֲנוּי הַדִּין, וְעַל עוֹוֹת הַדִּין, וְעַל הַמּוֹרִים
בְּהוֹרָה שֶׁלֹּא כְּהִלָּקָה. ט' חִיָּה רָעָה בָּאָה לְעוֹלָם, עַל
שְׂבוּעַת שׁוֹא וְעַל חֲלוּל הַשֵּׁם. גָּלוּת בָּא לְעוֹלָם, עַל
עֲבוּדָה זָרָה, וְעַל גְּלוּי עֲרִיזוֹת, וְעַל שְׁפִיכוֹת דָּמִים, וְעַל
שְׁכִיטַת הָאָרֶץ. בְּאַרְבָּעָה פָּרָקִים הִדְבֵּר מִתְרַבָּה,
בְּרַב־יָעִית, וּבְשְׂבִיעִית, וּבְמוֹצָאֵי שְׂבִיעִית, וּבְמוֹצָאֵי
הַחֹג שֶׁכָּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. בְּרַב־יָעִית, מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עָנִי
שֶׁבְשָׁלִישִׁית. בְּשְׂבִיעִית, מִפְּנֵי מַעֲשֵׂר עָנִי שֶׁבְשָׁנִית.
בְּמוֹצָאֵי שְׂבִיעִית, מִפְּנֵי פְרוֹת שְׂבִיעִית. בְּמוֹצָאֵי הַחֹג
שֶׁכָּכָר שָׁנָה וְשָׁנָה, מִפְּנֵי גִּזְלֵי מַתְנוֹת עֲנִיִּים. י' אַרְבַּע
מִדּוֹת בָּאָדָם: הָאוֹמֵר שְׁלִי שְׁלָךְ, וְשְׁלָךְ שְׁלִי, עִם הָאָרֶץ.
שְׁלִי שְׁלִי, וְשְׁלָךְ שְׁלָךְ, זוֹ מִדָּה בִּינוּנִית, וַיֵּשׂ אֲמִרִים
זוֹ מִדַּת סְדוּם. שְׁלִי שְׁלָךְ, וְשְׁלָךְ שְׁלָךְ, חֲסִיד. שְׁלָךְ
שְׁלִי, וְשְׁלִי שְׁלִי, רָשָׁע. י"א אַרְבַּע מִדּוֹת בְּדַעוֹת: נוֹחַ
לְבָעוֹם וְנוֹחַ לְרִצּוֹת, יֵצֵא הֶפְסְרוֹ בְּשִׁכְרוֹ. קָשָׁה לְבָעוֹם

וְקָשָׁה לְרָצוֹת, יֵצֵא שָׂכָרוֹ בְּהִפָּסְדוֹ. קָשָׁה לַכֶּעוֹס וְנוֹחַ
 לְרָצוֹת, חָסִיד. נוֹחַ לַכֶּעוֹס וְקָשָׁה לְרָצוֹת, רָשָׁע: י' אַרְבַּע
 מִדּוֹת בְּתַלְמִידִים: מַהֵר לְשִׁמוּעַ וּמַהֵר לְאֲבֹד, יֵצֵא
 שָׂכָרוֹ בְּהִפָּסְדוֹ. קָשָׁה לְשִׁמוּעַ וְקָשָׁה לְאֲבֹד, יֵצֵא
 הִפָּסְדוֹ בְּשָׂכָרוֹ. מַהֵר לְשִׁמוּעַ וְקָשָׁה לְאֲבֹד, זֶה חֶלְקָה
 טוֹב. קָשָׁה לְשִׁמוּעַ וּמַהֵר לְאֲבֹד, זֶה חֶלְקָרַע. י"ג אַרְבַּע
 מִדּוֹת בְּנוֹתָנִי צְדָקָה: הַרוּצָה שְׂתֵּתֵן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים,
 עֵינָיו רָעָה בְּשֵׁל אֲחֵרִים. יִתְּנוּ אֲחֵרִים וְהוּא לֹא יִתֵּן,
 עֵינָיו רָעָה בְּשֵׁלּוֹ. יִתֵּן וְיִתְּנוּ אֲחֵרִים, חָסִיד. לֹא יִתֵּן וְלֹא
 יִתְּנוּ אֲחֵרִים, רָשָׁע. י"ד אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלִכֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ:
 הוֹלֵךְ וְאִינוֹ עוֹשֶׂה, שֹׂכֵר הַלִּיכָה בִּידּוֹ. עוֹשֶׂה וְאִינוֹ
 הוֹלֵךְ, שֹׂכֵר מַעֲשֶׂה בִּידּוֹ. הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה, חָסִיד. לֹא
 הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה, רָשָׁע. טו אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבִים
 לִפְנֵי חֲכָמִים: סָפּוֹג, וּמִשְׁפָּךְ, מְשַׁמֶּרֶת, וְנִפָּה, סָפּוֹג,
 שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֹּל. וּמִשְׁפָּךְ, שֶׁמִּכְנִים בּוֹ וּמוֹצִיא
 בּוֹ. מְשַׁמֶּרֶת, שֶׁמוֹצִיאָה אֶת הַיֵּין וְקוֹלָטָה אֶת
 הַשְּׂמִרִים. וְנִפָּה, שֶׁמוֹצִיאָה אֶת הַקֶּמַח וְקוֹלָטָה אֶת
 הַסֵּלֶת: טז כָּל אֲהָבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְּדָבָר, בְּטֵל דָּבָר
 בְּטֵלָה אֲהָבָה, וְשֶׁאִינָה תְלוּיָה בְּדָבָר, אִינָה בְּטֵלָה
 לְעוֹלָם. איזוֹ הִיא אֲהָבָה שֶׁהִיא תְלוּיָה בְּדָבָר, זוֹ אֲהָבַת
 אֲמֵנוֹן וְתָמָר, וְשֶׁאִינָה תְלוּיָה בְּדָבָר, זוֹ אֲהָבַת דָּוִד
 וִיהוֹנָתָן. יז כָּל מַחֲלָקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, סוֹפָה
 לְהִתְקַיֵּם, וְשֶׁאִינָה לְשֵׁם שָׁמַיִם, אֵין סוֹפָה לְהִתְקַיֵּם.
 איזוֹ הִיא מַחֲלָקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם, זוֹ מַחֲלָקֶת הַלֵּל
 וְשִׁמְאִי. וְשֶׁאִינָה לְשֵׁם שָׁמַיִם, זוֹ מַחֲלָקֶת קָרַח וְכָל

עֲדָתוֹ. יח כָּל הַמְּזֻכָּה אֶת הָרַבִּים אֵין חָטָא בָּא עַל יָדוֹ,
וְכָל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים, אֵין מַסְפִּיקִין בִּידוֹ לַעֲשׂוֹת
תְּשׁוּבָה. מִשָּׁה זָכָה וְזָכָה אֶת הָרַבִּים, זְכוּת הָרַבִּים תִּלְוִי
בוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: צְדָקָת יי עֲשֵׂה, וּמִשְׁפָּטֵיו עִם יִשְׂרָאֵל.
יִרְבְּעִם בֶּן נֶבֶט חָטָא וְהִחֲטִיא אֶת הָרַבִּים, חָטָא הָרַבִּים
תִּלְוִי בוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל חַטָּאוֹת יִרְבְּעִם אֲשֶׁר חָטָא וְאֲשֶׁר
הִחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל. יט כָּל מִי שֵׁשׁ בוֹ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים
הַקָּלוֹ, הוּא מִתְלַמֵּידוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ וְשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים
אֲחֵרִים, הוּא מִתְלַמֵּידוֹ שֶׁל בְּלָעַם הָרָשָׁע. תִּלְמִידוֹ שֶׁל
אַבְרָהָם אָבִינוּ עֵין טוֹבָה, וְרוּחַ נְמוּכָה, וְנֶפֶשׁ שְׂפֵלָה.
תִּלְמִידוֹ שֶׁל בְּלָעַם הָרָשָׁע עֵין רָעָה, וְרוּחַ גְּבוּהָה, וְנֶפֶשׁ
רַחֲבָה. מה בֵּין תִּלְמִידוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתִלְמִידוֹ
שֶׁל בְּלָעַם הָרָשָׁע, תִּלְמִידוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ אוֹכְלִין
בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְנוֹחְלִין הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: לְהַנְחִיל
אֶתְּבִי יֵשׁ, וְאוֹצְרוֹתֵיהֶם אֲמִלֵּא. אֲכַל תִּלְמִידוֹ שֶׁל בְּלָעַם
הָרָשָׁע יוֹלְשִׁין גִּיהֶנֶם וְיוֹרְדִין לְבָאֵר שְׁחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה
אֱלֹהִים תּוֹרְדֵם לְבָאֵר שְׁחַת, אֲנִשֵּׁי דָמִים וּמְרָמָה לֹא
יַחֲצוּ יְמֵיהֶם, וְאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ. כ יְהוּדָה בֶּן תִּימָא אוֹמֵר:
הָיִי עוֹ כְּנֶמֶר, וְקַל כְּנֶשֶׁר, רֵץ כְּצִבִּי, וְגִבּוֹר כְּאַרִי, לַעֲשׂוֹת
רְצוֹן אָבִיךָ שְׁבַשְׁמִים. הוּא הָיָה אוֹמֵר: עוֹ פָּנִים
לְגִיהֶנֶם, וּבּוֹשֶׁת פָּנִים לְגַן עֵדֶן. יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי
אֱלֹהֵינוּ וְאַלֵּהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׂיִבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה
בְּיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ. כא בֶּן בֶּג בֶּג אוֹמֵר: הִפֹּךְ
בָּה וְהִפֹּךְ בָּה, דִּכְלָא בָּה, וּבָה תִּחְזִי, וְסִיב וּבָלָה בָּה.

ומנה לא תזנע, שאין לך מדה טובה הימנה. בן האהא
 אומר: לפום צערא אנרא: כב הוא היה אומר: בן חמש
 שנים למקרא, בן עשר שנים למשנה, בן שלש עשרה
 למצות, בן חמש עשרה לגמרא, בן שמונה עשרה
 לחפה, בן עשרים לרדוף, בן שלשים לבת, בן ארבעים
 לביתה, בן חמשים לעצה, בן ששים לזקנה, בן שבעים
 לשיבה, בן שמונים לגבורה, בן תשעים לשיוח, בן
 מאה באלו מת ועבר ובטל מן העולם. רבי חנניה וכו'

פרק ששי

כל ישראל וכו'

א' ישנו חכמים בלשון המשנה, ברוך שבחר בהם
 ובמשנתם. רבי מאיר אומר: כל העוסק בתורה
 לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד, אלא שכל
 העולם בלו, בדאי הוא לו. נקרא רע, אהוב,
 אוהב את המקום, אוהב את חבריו, משלח את
 המקום, משלח את חבריו, ומלכשתי ענוה ויראה.
 ומכשרתו להיות צדיק, חסיד, ישר, ונאמן, ומרחקתו
 מן החטא, ומקרבתו לידי זכות, ונהנין מכנו עצה
 ותושיה, בינה וגבורה, שנאמר: לי עצה ותושיה, אני
 בינה, לי גבורה, ונותנת לו מלכות וממשלה, וחקור דין,
 ומגלין לו רזי תורה, ונעשה כמעין המתגבר וכנהר
 שאינו פוסק, והנה צנוע, וארך רוח, ומוחל על עלבונו,
 ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים. ב' אומר רבי
 יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר
 חורב ומכרזת ואומרת: אוי להם לביריות מערבונה של

תורה, שכל מי שאינו עוסק בתורה, נקרא גזוף,
שנאמר: גזם זהב באף חזיר, אשה יפה וסרת טעם,
ואומר: והלחת מעשה אלהים הקמה, והמכתב, מכתב
אלהים הוא, חרות על הלחת, אל תקרא חרות אלא
חרות, שאין לך בן חורין, אלא מי שעוסק בתלמוד
תורה, וכל מי שעוסק בתלמוד תורה, הרי זה מתעלה,
שנאמר: ומתנה נחליאל, ומנחליאל במות. והלומד
מחברו: פרק אחד, או הלכה אחת, או פסוק אחד,
או דבור אחד, או אפילו אות אחת, צריך לנהג בו
כבוד, שכן מצוינו בדרוד מלך ישראל, שלא למד
מאחיתפל לא שני דברים בלבד, קראו רבו אלופו
ומידעו, שנאמר: ואתה אנוש בערכי, אלופי ומידעי.
והלא דברים קל וחמר, ומה דוד מלך ישראל שלא
למד מאחיתפל אלא שני דברים בלבד, קראו רבו
אלופו ומידעו, הלומד מחברו, פרק אחד, או הלכה
אחת, או פסוק אחד, או דבור אחד, או אפילו אות
אחת, על אחת כמה וכמה שצריך לנהג בו כבוד.
ואין כבוד, אלא תורה, שנאמר: כבוד חכמים ינחלו,
ותמימים ינחלו טוב, ואין טוב אלא תורה, שנאמר: כי
לקח טוב נתתי לכם, תורתי אל תעזבו. ד כף היא
דרך של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה
תשתה, ועל הארץ תישן, ותי צער תחיה, ובתורה
אתה עמר, אם אתה עושה כן, אשריך וטוב לך,
אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא. ה אל תבקש

גדלה

תו"א (א) משלי יא כב: (ב) שמות לב טז: (ג) במדבר כא יט: (ד) תהלים נה יד: (ה) משלי ג לה: (ו) שם כח י:
(ז) שם ד ב:

גְּדֹלָה לְעֶזְרָה, וְאֵל תַּחֲמוּד בְּבוֹד, יוֹתֵר מִלְמוּדָהּ עֲשֵׂה,
וְאֵל תִּתְּאוּהָ לְשִׁלְחָנָם שֶׁל מְלָכִים, שִׁשְׁלֶחְנָהּ, גְּדוֹל
מִשְׁלֶחָנָם, וְכִתְרָהּ, גְּדוֹל מִכִּתְרָם, וְנֶאֱמָן הוּא בָּעַל
מִלְאכֶתָּהּ שִׁשְׁשָׁלָם לָהּ שֶׁכָּר פִּעֲלָתָהּ. וְגְדוֹלָה תוֹרָה
יוֹתֵר מִן הַכְּהֵנָה וּמִן הַמְּלָכוֹת, שֶׁהַמְּלָכוֹת, נִקְנִית
בְּשָׁלָשִׁים מַעֲלוֹת, וְהַכְּהֵנָה בְּעֶשְׂרִים, וְאַרְבַּע,
וְהַתּוֹרָה נִקְנִית בְּאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה דְּבָרִים. וְאֵלֶּי הֵן:
בְּתַלְמוּד, בְּשִׁמְיעַת הָאָזֵן, בְּעֵרִיכַת שְׁפָתַיִם, בְּבִינַת
הַלֵּב, בְּאִימָה, בְּיִרְאָה, בְּעֲנָוָה, בְּשִׁמְחָה, בְּטַהֲרָה,
בְּשִׁמּוּשׁ חֻכָּמִים, בְּדַבּוּק חֲבֵרִים, בְּפִלְפּוּל הַתְּלָמִידִים
בְּיִשׁוּב, בְּמִקְרָא, בְּמִשְׁנָה, בְּמַעֲוֵט סְחוּרָה, בְּמַעֲוֵט
הָרֶךְ אֶרֶץ, בְּמַעֲוֵט תַּעֲנוּג, בְּמַעֲוֵט שְׁנָה, בְּמַעֲוֵט שִׁיחָה,
בְּמַעֲוֵט שְׁחוּק, בְּאַרְךְ אַפִּים, בְּלֵב טוֹב, בְּאַמוּנַת חֻכָּמִים,
בְּקַבְּלַת הַיִּסּוּרִין, הַמַּכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ, וְהַשֹּׁמֵחַ בְּחִלְקוֹ,
וְהַעוֹשֶׂה סִיג לְדַבָּרֵינוּ, וְאֵינוֹ מַחֲזִיק טוֹבָה לְעֶצְמוֹ, אֲהוּב,
אוֹהֵב אֶת הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת הַחֲבֵרִיּוֹת, אוֹהֵב אֶת
הַצְּדָקוֹת, אוֹהֵב אֶת הַמִּישָׁרִים, אוֹהֵב אֶת הַתּוֹכָחוֹת,
וּמִתְרַחֵק מִן הַכְּבוֹד, וְלֹא מִגִּים לְבוֹ בְּתַלְמוּדוֹ, וְאֵינוֹ שׁוֹמֵחַ
בְּהוֹרָאָה, נוֹשֵׂא בְּעוֹל עִם חֲבֵרוֹ, וּמַכְרִיעוֹ לְכַף זְכוּת,
וּמַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת, וּמַעֲמִידוֹ עַל הַשְּׁלוֹם, וּמִתְיָשֵׁב לְבוֹ
בְּתַלְמוּדוֹ, שׂוֹאֵל וּמַשִּׁיב, שׂוֹמֵעַ וּמוֹסִיף, הַלּוֹמֵד עַל מִנָּת
לְלַמֵּד, וְהַלּוֹמֵד עַל מִנָּת לַעֲשׂוֹת, הַמַּחֲכִים אֶת רַבּוֹ, וְהַמְּבִינִן
אֶת שְׁמוּעָתוֹ, וְהַאֲמִיר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, הֵא לְמַדָּת: כָּר
הַאֲמִיר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, מִבִּיא גְּאֻלָּה לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר:

וְהָאֹמֵר אֶסְתֵּר לְמַלְכָּה בְּשֵׁם מְרֻדְכָּי . וְגִדּוּלָה תוֹרָה .
 שֶׁהִיא נֹתֶנֶת חַיִּים לַעֲשִׂיָּה בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא .
 שֶׁנֶּאֱמַר : כִּי חַיִּים הֵם לְמַצְאֵיהֶם , וְלִכְל בְּשָׂרוֹ מִרְפָּא .
 וְאֹמֵר רַפְאוֹת תִּהְיֶה לְשָׂרְךָ , וְשִׁקְנִי לַעֲצֻמוֹתֶיךָ . וְאֹמֵר :
 עֵץ חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ , וְתִמְכֶּיךָ מֵאֲשֶׁר . וְאֹמֵר : כִּי
 לִוִּית חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ , וְעֲנָקִים לְגִרְגְּרוֹתֶיךָ . וְאֹמֵר : תִּתֵּן
 לְרֹאשֶׁךָ לִוִּית חֵן , עֲטָרַת תְּפֹאֶרֶת תִּמְנֶנֶךָ . וְאֹמֵר : כִּי בִי
 יִרְבוּ יָמֶיךָ , וְיֻסְּפוּ לָךְ שָׁנוֹת חַיִּים . וְאֹמֵר : אֶרֶךְ יָמִים
 בִּימִינָה בְּשִׁמְאוּלָה עֲשֶׂר וּכְבוֹד . וְאֹמֵר : כִּי אֶרֶךְ יָמִים
 וּשְׁנוֹת חַיִּים , וְשָׁלוֹם יֻסְּפוּ לָךְ . הַרְבֵּי שְׂמֵעוֹן בֶּן יְהוּדָה
 מִשּׁוֹם רַבִּי שְׂמֵעוֹן בֶּן יִזְחָאִי אוֹמֵר : הַנּוֹי , וְהַכֶּחַ , וְהָעֶשֶׂר ,
 וְהַכְּבוֹד , וְהַחֲכָמָה , וְהַזְקָנָה , וְהַשִּׁיבָה , וְהַבְּנִים , נָאֵה
 לְצַדִּיקִים וְנָאֵה לְעוֹלָם , שֶׁנֶּאֱמַר : עֲטָרַת תְּפֹאֶרֶת שִׁיבָה ,
 בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמְצֵא . וְאֹמֵר : תְּפֹאֶרֶת בַּחוּרִים כָּחֵם , וְהַדָּר
 זְקֵנִים שִׁיבָה . וְאֹמֵר : עֲטָרַת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים , וְתְּפֹאֶרֶת
 בָּנִים אֲבוֹתָם . וְאֹמֵר : וְחִפְרָה הַלְּבָנָה וּבֹשֶׁת הַחֲמָה ,
 כִּי מֶלֶךְ יִי צְבָאוֹת בָּהֶר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם , וְנִגְדַּר זְקֵנָיו כְּבוֹד .
 רַבִּי שְׂמֵעוֹן בֶּן מְנַסִּיא אוֹמֵר : אֵלּוּ שִׁבְעַ מִדּוֹת שְׂמִנּוֹ
 חֲכָמִים לְצַדִּיקִים , כָּלֶם נִתְקַיְּמוּ בְּרַבִּי וּבְבָנָיו . אָמַר
 רַבִּי יוֹסִי בֶן קַסְמָא : פַּעַם אָחַת הָיִיתִי מִהֵלֶךְ בְּדֶרֶךְ ,
 וּפָגַע בִּי אָדָם אֶחָד , וְנָתַן לִי שָׁלוֹם , וְהַחֲזַרְתִּי לוֹ שָׁלוֹם , אָמַר
 לִי רַבִּי , מֵאִזָּה מְקוֹם אָתָּה , אָמַרְתִּי לוֹ מֵעִיר גִּדּוּלָה שֶׁל
 חֲכָמִים וְשֶׁל סוֹפְרִים אָנִי , אָמַר לִי : רַבִּי רְצוֹנָךְ שֶׁתְּדַוֵּר

תו"א (א) אסתר ב כב: (ב) משלי ד כב: (ג) שם ג ח: (ד) שם ג יח: (ה) שם א ט: (ו) שם ד ט: (ז) שם ט יא:
 (ח) שם ג טז: (ט) שם ג ב: (י) שם טז לא: (כ) שם כ כט: (ל) שם יז ו: (מ) ישעיה כד כג:

עֲמָנוּ בְּמָקוֹמֵנוּ וְאֵנִי אֶתֵּן לָךְ אֶלֶף אֲלָפִים דָּגָרִי זֶהָב וְאַבְנִים
טוֹבוֹת וּמְרֻגְלוֹת, אָמַרְתִּי לוֹ: אִם אֵתָּה נֹתֵן לִי כָּל כֶּסֶף
וְזֶהָב וְאַבְנִים טוֹבוֹת וּמְרֻגְלוֹת שְׁבַע עוֹלָם, אֵינִי דָר אֶלָּא
בְּמָקוֹם תּוֹרָה, וְכֵן כָּתוּב בְּסֵפֶר תְּהִלִּים עַל יְדֵי דָוִד מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל: טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ מֵאֲלָפֵי זֶהָב וְכֶסֶף. וְלֹא עוֹד,
אֶלָּא שְׁבַע שָׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל אָדָם, אֵין מְלוֹיִן לוֹ לְאָדָם לֹא
כֶּסֶף וְלֹא זֶהָב וְלֹא אַבְנִים טוֹבוֹת וּמְרֻגְלוֹת, אֶלָּא תּוֹרָה
וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בְּלִבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהִתְהַלֵּךְ תִּנְחָה אֶתָּה,
בְּשִׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עֲלֶיךָ, וְהִקִּיצוֹתָ הִיא תִּשְׁיַחֲךָ. בְּהִתְהַלֵּךְ
תִּנְחָה אֶתָּה, בְּעוֹלָם הַזֶּה. בְּשִׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עֲלֶיךָ, בִּקְבֹר.
וְהִקִּיצוֹתָ הִיא תִּשְׁיַחֲךָ, לְעוֹלָם הַבָּא. וְאֹמַר: לִי
הַכֶּסֶף וְלִי הַזֶּהָב נָאִם יְיָ צְבָאוֹת. יְחַמֶּשֶׁה קִנְיָנִים
קִנְיָה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, וְאֵלֹהֵי הַנֶּחֱדָה: תּוֹרָה,
קִנְיָן אֶחָד. שָׁמַיִם וָאָרֶץ, קִנְיָן אֶחָד. אֲבֹרָהֶם קִנְיָן אֶחָד.
יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, קִנְיָן אֶחָד. תּוֹרָה מִנְיָן,
דְּכַתִּיב: יְיָ קִנְיָן רַאשֵׁית דְּרַכּוֹ, קָדָם מִפְּעֻלָּיו מֵאֵז. שָׁמַיִם
וָאָרֶץ מִנְיָן, דְּכַתִּיב: כֹּה אָמַר יְיָ הַשָּׁמַיִם כְּסֵאִי וְהָאָרֶץ הֶדֶם
רַגְלֵי אֵיזָה בֵּית אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאֵיזָה מָקוֹם מְנוּחָתִי, וְאֹמַר:
מָה רַבּוֹ מַעֲשִׂיךָ יְיָ, כָּל־ם בְּחִכְמָה עָשִׂיתָ, מִלֵּאָה הָאָרֶץ
קִנְיָנָה. אֲבֹרָהֶם מִנְיָן, דְּכַתִּיב: וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר: בְּרוּךְ
אֲבָרָם לֵאלֹהֵי עֲלִיוֹן, קִנְיָן שָׁמַיִם וָאָרֶץ. יִשְׂרָאֵל מִנְיָן, דְּכַתִּיב:
עַד יַעֲבֹר עִמָּךְ יְיָ, עַד יַעֲבֹר עִם זֶן קִנְיָתָ. וְאֹמַר: לְקְדוֹשִׁים
אֲשֶׁר בְּאָרֶץ הַקְּמָה, וְאֵדִירִי כָּל חִפְצֵי בָם. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ,
מִנְיָן דְּכַתִּיב: מִכּוֹן לְשִׁבְתָּךְ פָּעֻלָּתָ יְיָ, מִקְדָּשׁ אֲדֹנֵי
כּוֹנְנֵי יְדִיךָ. וְאֹמַר: וַיָּבִיֵּאם אֶל גְּבוּל קְדֻשּׁוֹ הַר זֶה

תו"א (א) תהלים קיט עב: (ב) משלי ו כב: (ג) חגי ב ח: (ד) משלי ח כב: (ה) ישעיה סו א: (ו) תהלים קד כה:
(ז) בראשית יד יט: (ח) שמות טו טז: (ט) תהלים טז ג: (י) שמות טז יז: (כ) תהלים עח נד: